

Szülőföld és összmagyarság egy pártoskodástól mentes párt tantörténetében

A szerző a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen a modern kori egyetemes történet és a nemzetközi kapcsolatok oktatója, mégis látszólag vegytiszta magyar témáról értekezik legújabb kötetében. S ha a pártállami idők alamuszi lejárato szóhasználatával élénk, akár „provinciálisnak”, mi több „szomszédsági érzékenységeket sértőnek” is mondhatnánk témaválasztását. Rendszerváltott korunk recenzense azonban óva intené az olvasót a „Mindent Erdélyért!” jelmonddal fémjelzett párttörténet réteges tartalmának elkótyavetyélésétől! Az MTA Domus Hungarica ösztöndíjainak is köszönhetően elkészült értekezés ugyanis a legkevésbé sem nevezhető „belterjes” régiótörténeti munkának, ugyanis a transzilvanista hagyományok összegzése nemzetiségi és szomszédsági kapcsolattörténeti vonatkozásokkal gazdagodva egyetemes magyar politikatörténeti keretekbe ágyazódik.

Az *Erdélyi Párt* egyedi históriája az 1940 és 1944 közötti néhány évre datálódik, amikor is az Országház egyetlen *regionális* politikai alakulataként Észak-Erdély képviseletét látta el a magyar törvényhozásban. A témaválasztást természetesen nem csak ez a sajátosság indokolja. A pártnak a Horthy-éra utolsó éveiben betöltött szerepére – okkal/ok nélkül – egy „embertelen rendszerrel” való kollaboráció árnyéka vetült, ám ennek az ítéletnek a helytállóságát vizsgálni a szocialista viszonyok között nem volt lehetséges, kisebbségi látószögéből még kevésbé, ezért a téma a rendszerváltásig mondhatni érintetlen maradt a történeti kutatás számára.

A szerző célkitűzése ennek megfelelően kettős: egyfelől a történeti emlékezet fehér foltjának eltüntetése, másfelől a hamisítatlanul *transzilván* karakterű párt vállalható – sok tekintetben követendő – példaként felmutatható örökségének visszaépítése az erdélyi hagyományba.

Az ambiciózus vállalkozás megvalósulását, a téma tudományos igényű feltárását számos körülmény hátráltatta. A levéltári iratanyag egy része a világháború martaléka lett, s a párt emigrációba szorult prominenseinek hagyatékát igen körülményes kutatni. A vizsgált korszaktól jócskán eltávolodva az értekező joggal sajnálkozik, hogy a hiányzó emlék-töredékeket az *oral history* módszerével sem pótolhatta (kivéve a Bánffy Dániel fiával készített interjút). Annál inkább értékelnünk kell szívós törekvését, hogy a hazai és romániai közgyűjtemények forrásait, intézményi és magánszemélyi birtokban lévő hagyatéki anyagát, és sajtóforrásait hétvényi feltáró munkával közkinccsé tegye. Mindezt széles szakirodalmi tájékozottsággal, amely azonban legfeljebb egy-egy jelentősebb életpálya megidézésében (lásd Tibori Szabó Zoltán Teleki Béláról írt biográfiáját) a nagypolitikai összefüggések megrajzolásában (Pritz Pál, Romsics Ignác, Zeidler Miklós), a konfliktusos magyar–román viszony taglalásában (L. Balogh Béni és Ablonczy Balázs monográfiái) szolgáltak útmutatásul. Lipcsey Ildikó, vagy Töttössy Magdolna Magyar Népi Szövetségről szóló monográfiái mellett leginkább Egry Gábornak az Erdélyi Párt ideológiájáról írt opusát, valamint György Béla, Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor és a mások által összeállított forrásgyűjtemények anyagát hasznosíthatta, s csak igen korlátozottan támaszkodhatott részkérdéseket mélyebben elemző szaktanulmányokra. (Üdítő kivételként

Bárdi Nándor munkája említhető.) – A dolgozatban ezen munkák kritikai felhasználása valósul meg, hiszen a végkövetkeztetések megfogalmazását túlnyomólag a szerző saját kutatásai alapozzák meg.

Muradin János időrendben vezeti végig az olvasót a trianoni amputációt követő kisebbségi szervezeti előzmények bemutatásától egészen a román kiugrással bekövetkező végjátékig. S megállapít egyfajta szerves kapcsolatot az 1922 és 1938 között működött *Országos Magyar Párt*tal, és a királydiktatúra béklyójában fontos képviseleti szereppel bíró, Bánffy Miklós vezette *Romániai Magyar Népközösséggel*, miután a II. bécsi döntést követően zászlót bontó párt az erdélyiség elvi alapján ráépül e korábbi szervezetek helyi struktúráira. Természetesen immár nem bukaresti, hanem budapesti orientációval. A szerző jelzi ugyanakkor a betagozódás nehézségeit. Erre példa a parlamentbe behívott erdélyi képviselők alulreprezentáltsága, ami adalék a budapesti kormánykörök paternalizmusához, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy alig egy évnyi építkezéssel az Erdélyi Párt taglétszáma már a negyedmilliót közelítette. Az érkező ugyanakkor tárgyilagosan szembesíti az olvasót a visszanyert keleti területen 40%-ot kitevő románság jelképesnek mondható képviseletével, a számukra fenntartott 12 (végül be sem töltött) parlamenti hellyel. A korabeli politika – egyúttal a történelmi mérlegelés – viszonyossági nézőpontja azonban az erkölcsi fenntartások ellenében hat, hiszen a Dél-Erdélyben rekedt magyaroknak a revansista román hatalom a Gyárfás Elemér vezette *Magyar Népközösségen* és Márton Áron karitatív munkálkodásán kívül semmiféle törvényes érdekképviseletet nem engedélyezett.

A negyedik fejezettől a kronologikus kifejtést – helyes arányérzékkel – tematikus blokk szakítja meg, amelyben a szerző a pártszervezés egyedi útját ábrázolja, ti. a parlamenti csoport megalakulását *követően* kezdődik meg a visszatért terület magyarlakta vidékein a pártstruktúra kiépítése, mégpedig az emberöltőnyi kisebbségi lét keserű tapasztalatai alapján a legszélesebb társadalmi bázison, és a szórványvidékekre is kiterjedően. Ennek az anyaországától jelentősen eltérő gyakorlatnak mintegy a magyaráztatul összegezi a szerző a párt elméleti-elvi koncepcióját, amelynek legfontosabb pillérei:

1.) a sajátos erdélyi gazdasági-kulturális érdekek és értékek képviselése és gyarapítása, a román és német kisebbséggel szembeni toleránsabb viszonyulással, illetve

2.) önerős összmagyar területi és szellemi integráció megvalósítása, a külpolitikában érdekelvű, nagyhatalmakkal végletes elköteleződést nem generáló kompromisszumokkal. Sajnálatosan a magyar lelki közösség kikovácsolása érdekében kívánatosnak és haszthatatlannak ítélt szociálpolitikai és művelődéspolitikai reformok közösségépítő törekvéseivel nem tekintették összeegyeztethetőnek az ortodoxvallású „betelepített regáti” románok, és a román érában vallási csoportból etnikai közösséggé formált („hütlenné lett”) zsidóság integrálását, amin a párt köreiből hangzott a „Nem megtorlást, jóvátételt akarunk!” jelmondat sem enyhített megnyugtatóan. S ennek az erkölcsi elégtételt áhító, de a nemzeti közösségen a „korszellemnek” megfelelően másokat etnikai alapon kívül rekesztő ellentmondásos attitűdnek tulajdonítja a szerző azt az erkölcsi engedékenységset, hogy a párt a német megszállás után nem emelte fel szavát az észak-erdélyi zsidóság deportálása ellen. Még ha a gyűjtőpártokra jellemzően élesen ütköztek is az álláspontok ebben a kérdésben, és a párt prominensei között voltak, akik üldözött életek százait mentették meg.

Az Erdélyi Párttal szemben a közelmúltig forgalomban lévő „*fasiszta*” címkét a nyilaskeresztes hatalomátvétel utáni (részleges és feltételes) kollaborációval szokták indokolni, a szerző azonban rámutat, hogy a roppant idegen erők játékvá lett nemzet túlélését csak a válságos időkben tanúsított egységes fellépésben látták biztosíthatónak.

Ezt a meggyőződést mutatja az a hazafias gesztus is, hogy 1944 nyarán Kolozsvárt a párt teljes vezérkara önként jelentkezett honvédelmi szolgálatra. A felbomlás viszonyai között azonban annyi politikai bölcsesség és gyakorlatias rugalmasság volt a párt vezetőiben, mindenekelőtt gróf Teleki Béla elnöknél és a főtitkár Mikó Imrében, hogy az előző világháborús vereségben egyszer már megtapasztalt féktelen bosszúvágy tobzódását elkerülendő az azonnali fegyverszünet mellett érveljenek Horthy kormányzónál, s a szélsőjobb féken tartásának szándékával egy ideig a nagykoalíció tervét melengessék. A nyilasok végsőkéig való kitartást harsogó esztelen buzdítását ugyanakkor a nemzeti összefogás demagóg értelmezésének tekintetve Teleki Béla józanul azt nyilatkozta: „nem az a cél, hogy megmentjük a Dunántúlt, és hagyjuk lemészárolni a Székelyföld magyar lakosságát”. S – ezzel Erdély geopolitikai helyzetének radikális megváltozását is tényként kezelve – kijárták számos baloldali aktivista szabadon bocsátását, hogy elvi meggyőződésük ellenére lépéseket tegyenek az oroszokkal és az erdélyi magyar és román kommunistákkal, mint a hatalom várományosaival történő megegyezésre. Az ugyancsak Teleki Béla vezetésével, de új feltételrendszerben, Balogh Edgár, Jordáky Lajos, Csögör Lajos, Demeter János, valamint egyházi értelmiségiek közreműködésével létrehozott népfront jellegű *Erdélyi Magyar Tanács* olyan ideiglenes ernyőszervezetként alakult meg 1944. augusztus 29-én, amelynek kötőanyaga úgyszintén a hazaszeretet és a nemzeti közösség iránt érzett felelősség volt. A kommunista Luka László ezért nemcsak az Erdélyi Pártra, de akár erre a tömörülésre is okkal mondhatta: „*elvtelen magyar egység*”... Noha – egyetértve a szerzővel – ez a bírálat ma már inkább elismerésként hat, hiszen nem tünékeny politikai elvek és szűk pártérdekek szolgálatát jelentette, mint a formálódó, s rövid úton a totális új hatalom szövetségébe sorolódó *Magyar Népi Szövetség* esetében.

Muradin János Kristóf kötete eleget tesz vállalt feladatának, hiszen nem csupán feltárja, de világos szerkezetben, kimerítő alaposággal ismerteti egy regionális pártként is összmagyar érdekeket követő politikai szerveződés alakulástörténetét, szervezeti kiépülését, belső dilemmáival és néppártokra jellemző „frakció-vitáival”. A párt programját, hivatalos kiadványait és prominens vezetőinek nyilatkozatait elemezve nem tér ki az előítéletes vádak mérlegelése elől sem. A tények tiszteletében s rehabilitációs szándéktól mentesen ugyanakkor kiegyensúlyozott álláspontot képvisel olyan tabus kérdésekben, mint az antiszemitizmus, vagy a kollaboráció vádjai, Nyíró József megítélése, vagy az anyaországi pártok erdélyi terjeszkedési kísérleteiből származó, „nemzeti” sűrűlódások, ellentétek.

Széles ismeretanyagon nyugvó higgadt érvelésével, kiérlelt állásfoglalásaival mégis új utakra vezet abban az értelemben, hogy a dicstelenített múltnak a kollektív büntudatunk fenntartására alkalmas interpretációja helyett megtalálja és a történelmi emlékezet megfelelő polcára helyezi azokat a (kötet végi életrajzokban részletezett) politikusi teljesítményeket; és annak a nem hibátlan, mégis a pártoskodással szemben egy szolidáris, türelmes és méltányos élet ígérletét hordozó társadalmi együttműködésnek a mintázatát, amelyek az Erdélyi Párt történetében megragadhatóak. S ezzel a recensens teljesítettnek jelenti a szerző másik vállalását is, hiszen a kötet megjelenésével bizonyosan az erdélyi magyar kultúra szerves részévé válnak az itt körülírt tudományos eredmények és azon túlmutató újszerű ismeretek, amelyek esetleges veszendőbe jutása feletti aggodalom készítette a szerzőt ennek az erényes munkának a megírására.

(Muradin János Kristóf: „Mindent Erdélyért!” Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között. Kolozsvár, 2019, Scientia Kiadó, 305 p.)